

VAKUUTUS KASVUGENERAATTORINA: PÄÄSTÖTÖNTÄ EDISTYSTÄ?¹

Tuula Helne: *VTT, johtava tutkija, Kela*

tuula.helne@kela.fi

Janus vol. 24 (2) 2016, xxx–xxx

Janus

Tiivistelmä

Antroposeenin aikakaudella ihmisen toiminta – etenkin pidäkkeetön talouskasvun tavoittelu – on muodostunut uhkaksi elämää ylläpitäville järjestelmille. Vähälle huomiolle on jäänyt, että ihmisen keksintönä myös vakuutus on osa tätä prosessia. Artikkelitarkastelee ja problematisoi vakuutuksen roolia talouskasvun vauhdittajana Suomessa ekologiset kysymykset ja sosiaalipolitiikan kytkevässä viitekehityksessä. Ensimmäiseksi tarkastellaan vakuutuksen roolin muuttumista kansantalouden rakentamisesta globaaliksi sijoittamiseksi. Toiseksi esitetään, miten vakuutus ja hyvinvointivaltio ovat jakaneet talouskasvun ja kulutuksen lisäämisen päämäärän ja olleet sidoksissa toisiinsa. Kolmanneksi katsotaan tulevaisuusorientoituneesti, miten vastuullisuuden idea on ilmennyt vakuutusallalla. Lopuksi pohditaan kestävä vakuutusyhteiskunnan tulevaisuudennäkymiä. Artikkelit perustuu vakuutusta ja sen eetosta koskevaan sosiaalipoliittiseen, sosiologiseen ja historialliseen tutkimukseen sekä vakuutus toiminnan eettisiä ja ympäristövastuita koskeviin selvityksiin, uutisointiin ja julkiseen keskusteluun.

Jos vakuutusta halutaan ajatella koneena, niin eivätkö koneet tuota materiaalisia asioita? Voidaanko vakuutusta siis ajatella pelkästään erilaisia yhteisvastuun muotoja tuottavana solidarisuuskoneena Jyri Liukon (2013) sinänsä erinomaisessa tutkimuksessaan esittämällä tavalla? Olisiko vakuutusta tarpeen tarkastella myös aivan toisena laitteena, talouskasvun generaattorina, jonka käynti vaikuttaa paitsi yhteiselämämme laatuun myös luontoon, jossa elämme – eikä välttämättä suotuisasti?

Sijoitan pohdintani ekologisten ongelmien kehikkoon, antroposeenin aikaan. Tämä luonnontieteen puolella kehitetty käsite viittaa siihen, että ihmisen toiminnan vaikutusten nykyinen mit-

takaava on niin suuri, että ihmisyhteiskunnista on tullut globaali geofyysinen muutostekijä. Siksi on esitetty, että olemme siirtyneet uuteen geologiseen aikakauteen, joka voidaan nimetä antroposeeniksi. (Crutzen & Stoermer 2000; Steffen ym. 2007.) Sitä leimaa-va piirre on, että elämää ylläpitävät järjestelmät ovat vaarassa vahingoittua peruuttamattomasti (ks. Barnosky ym. 2014). Käsite siis suuntaa huomion siihen, että ihminen itse uhkaa inhimillisen hyvinvoinnin edellytyksiä.

Vakuutusyhteiskuntaa² koskevan keskustelun tärkeimmän edustajan François Ewaldin ajatukset istuvat hyvin antroposeenin kontekstiin. Hän on kuvannut, kuinka vakuutusmekanismi vapautti ihmisen peloistaan tuoden hänelle

uudenlaista varmuutta. Ihmisen suhde tulevaisuuteen, luontoon, maailmaan ja Jumalaan muuttui niin, että kohdatessaan onnettomuuksia hän tunsi kantavansa niistä vastuun itse; olihan hänellä keinot niiden seurausten korjaamiseksi. Kohtalosta ei enää vastannut kaitseminen vaan yhteiskunta. (Ewald 1991, 207–208; ks. myös Ewald 2002.)

Kehityksellä on kuitenkin ollut varjopuolensa. Ewaldin mukaan ekologisten riskien aikakaudella tiedetään jo ennakolta, että edistystä tavoitteleva toiminta tuottaa joko yksittäisiä ihmisiä tai kokonaisia väestöjä uhkaavia riskejä ja onnettomuuksia. Koska ekologiset riskit ovat yhteiskunnan tuottamia, luonnosta on tullut sosiaalista ja poliittista. (Ewald 1986, 421, 424–425.) Käänteisesti ilmaistuna sosiaalisesta on tullut ekologista. Ewaldin tapaan ajattelee myös riskiyhteiskunnan teoreetikko Ulrich Beck. Riskiyhteiskunta syntyy, kun sosiaaliset, poliittiset, taloudelliset ja yksilölliset riskit karkaavat perinteisten turvainstituutioiden kontrollista. Riskit eivät enää aiheudu vain luonnonkatastrofeista vaan ovat enenevästi ihmisen oman toiminnan tuottamia. Elämme organisoidun vastuuttomuuden aikaa, jossa päätöksillämme on ennennäkemätön kyky tuhota elämä maapallolta. (Beck 1992.) Myös Beck voisi hyvin kuvata antroposeenia, vaikka käsitettä ei ollut esitetty hänen lanseeratessaan riskiyhteiskuntatermiä.

Fossiilisten energiavarojen turvin tapahtunut teollistuminen, talouskasvu ja laajamittaisten ympäristöongelmien ilmaantuminen kuuluvat ihmiskunnan suureen globaaliin kertomukseen (ks. McNeill 2000). Vakuutuksen osuus tässä tarinassa suhteessa ekologisiin on-

gelmiin on vielä kertomatta, ja tätä artikkelia on motivoinut havahtuminen tähän puutteeseen. Kimmokkeen sain Liukon tutkimuksesta, jossa aihe on kirjaimellisesti marginaalisessa roolissa, alaviitteenä. Moniaineisessa teoksessa se on ymmärrettävää, mutta sen sijaan vakavaa on, että vakuutuksen ja hyvinvointivaltion yhteys ekologisten riskien syntyyn on pääosin jäänyt marginaaliin sosiaalipolitiikassa laajemminkin. Tätä selittää se, että sosiaalipolitiikkaa ja hyvinvointia on tarkasteltu enimmäkseen talouden näkökulmasta (ks. Särkelä ym. 2014). Ekonomisoituminen – yhteiskunnallisten käytäntöjen ja instituutioiden tulkitseminen taloudellisiksi ja niistä puhuminen taloudellisin käsittein (ks. Liukko 2013, 164; Çalişkan & Callon 2009, 370) – koskee siis myös sosiaalipolitiikkaa. Ekologiset kysymykset huomioonottava sosiaalipoliittinen tutkimus (esim. Fitzpatrick & Cahill 2002; Fitzpatrick 2011) on kuitenkin vahvistumassa (esim. Helne ym. 2012; Hirvilampi 2015; Räikkönen 2016; ks. myös Hiilamo 2014) ja muodostaa artikkelin teoreettisen viitekehyksen. Laajempina kontekstina on kestävä kehityksen tutkimus.

Liukon (2013, 168) alaviite on kohdassa, jossa hän kommentoi sitä, kuinka kaupallisessa vakuutusmainonnassa ei lainkaan viitata ekologisiin seikkoihin:

(E)des 2000-luvulla ympäristöarvoihin vetoaminen ei näy millään tavalla vakuutusmainonnassa. Tämä johtuu pitkälti itse vakuutustuotteiden immateriaalisesta luonteesta. Vakuutusyhtiöt ovat siinä harvinaisessa poikkeusasemassa nyky-yhteiskunnan elinkeinoelämässä, että ekologisia rasitteita ei juuri tarvitse pohtia ainakaan itse tuotteiden

kohdalla. Itse asiassa vakuutusturvan lisääntymisen voidaan ajatella olevan ekologisesti jopa suotuisaa, sillä se siirtää kulutuskykyä nykyhetkestä tulevaisuuteen.

Aivan näin kevyesti ei vakuutuksen ympäristövaikutuksia ole enää syytä ohittaa. Viime kädessä mikään ihmisen toiminta ei ole immateriaalista (ks. myös Lehtonen 2015). Esitän tässä artikkelissa, että myös vakuutuksella on ihmisen keksintönä osuutensa ihmisen tuottamiin ekologisiiin rasitteisiin, sillä vakuuttaminen on ennen kaikkea taloudellista toimintaa ja on sellaisenaan kytkeytynyt luonnolle haitalliseksi osoittautuneen talouskasvun tavoitteluun. Jo vakuutus itsessään on ekonomisoitumisen muoto, sillä Ewaldin (1991; 2004) mukaan vakuuttaminen osoittaa vääräksi ajatuksen siitä, että ihmisen henkeä ja terveyttä ei kyetä hinnoittelemaan: niilläkin on rahallinen arvo.

Tässä artikkelissa tarkastelen ja problematisoin sosiaalipoliittiset ja ekologiset kysymykset liittävässä viitekehyksessä sitä, millainen rooli vakuutuksella on ollut talouskasvun edistäjänä Suomessa. Samalla on kyse hyvinvointivaltion roolista, sillä sosiaaliturvajärjestelmä ja yksityinen vakuutustoiminta ovat syntyneet samasta vakuutuksellistamisen käännteestä ja kummassakin tarkastellaan sosiaalista todellisuutta riskin käsitteen kautta (Ewald 2004, 63). Vakuutusteollisuus ja (hyvinvointi)valtio myös hyödyttävät toisiaan monin tavoin muodostaen yhteenkietoutuneen kokonaisuuden (ks. Ericson ym. 2003, 7, 63, 361).

Artikkeliä virittää kiinnostus siihen, miten vakuutuksen ja hyvinvointivaltion suurelta osin yhtenäinen eetos³ ilmentää ja tuottaa yhteiskunnan ekonomisoitumista ja kuinka vähäinen rooli luonnolla on tässä eetoksessa. Yksi tärkeä selitys tälle laiminlyönnille on talouskasvukeskeinen näkemys siitä, mitä edistys on (ks. Hirvilampi & Helne 2014). Ensimmäiseksi tarkastelenkin vakuutuksen roolia talouskasvun edistäjänä ja tämän roolin muuttumista Suomen kansantalouden rakentamisesta globaaleilla sijoitusmarkkinoilla toimimiseksi. Toiseksi käsittelem sen, miten vakuutus ja hyvinvointivaltio ovat jakaneet talouskasvun ja kulutuksen lisäämisen päämäärän ja olleet sidoksissa toisiinsa. Kolmanneksi tarkastelen tulevaisuusorientoituneemmin sitä, miten ajatus eettisestä ja ympäristövastuusta on ilmennyt vakuutusosalalla. Lopuksi vedän teemoja yhteen sekä hahmotan kestävämmän vakuutusyhteiskunnan lähtökohtia ja tulevaisuudennäkymiä. Artikkelin perustuu vakuutusta ja sen eetosta koskevaan sosiaalipoliittiseen, sosiologiseen ja historialliseen tutkimukseen (kysymykset 1 ja 2) sekä vakuutustoiminnan eettisiä ja ympäristövastuita koskeviin viime vuosina laadittuihin selvityksiin sekä ajankohtaiseen uutisointiin ja julkiseen keskusteluun (kysymys 3). Vakuutuksen ja ekologisen kestävyuden suhde on tutkimusalueena uusi eikä siksi nimenomaisesti sitä koskevaa tutkimuskirjallisuutta ole juuri löydettävissä.

VAKUUTUS KASVUN PRIMUS MOTORINA

New York ei ole ihmisten vaan vakuutusyhtiöiden luomus -- Ilman vakuutuksia ei kukaan kapitalistikaan

investoisi miljoonia rakentaakseen rakennuksia -- [eikä] kukaan ajelisi autolla kadulla.

Yllä siteerattu suurliikemies Henry Ford oivalsi, että vaikka vakuutustuotteet sinänsä ovat immateriaalisia, vakuuttamisen seuraukset ovat erittäin aineellisia (ks. Albert 2004, 29). Fordin nimi napattiin sittemmin fordismina tunnetulle kansantalouden paradigmalle ja talous- ja yhteiskuntajärjestelmälle, joka perustuu teollisuustuotteiden massatuotantoon ja -kulutukseen. Ford ei toki jää ajatuksineen yksin, vaan sekä tutkimuskirjallisuudessa että vakuutusosalalla vakuutus kuvataan talouden ja kasvun rahoittajana, joka helpottaa riskin ottamista ja siten vähentää taloudellisten toimijoiden epävarmuutta ja houkuttelee puoleensa yhä suurempia pääomia. Ilman vakuutusta on vaikeaa aloittaa tai laajentaa liiketoimintaa. Yksilöiden elämän tasolla vakuutuksessa on taloudellisesta näkökulmasta kyse kulutustason ylläpitämisestä ja ostovoiman säilyttämisestä vaaran toteuduttua tai eläkkeelle jäämisen jälkeen ja joskus myös uudenlaisten vakuutustuotteiden mahdollistamasta kulutuksen lisääntymisestä. Vakuutus siis vilkastuttaa kysyntää ja kauppaa. Tutkimukset antavatkin näyttöä vakuutuksen ja talouskasvun positiivisesta yhteydestä (Arena 2006; Han ym. 2010). Lisäksi tiedetään, että mitä suurempi maan bkt on, sitä suurempi on yleensä vakuutusmaksujen osuus siitä (Lloyd's 2012b; Enz 2000). Etenkin eläkevakuutusyhtiöt ovat institutionaalisina sijoittajina ja isojen pääomien liikuttelijoina kasvutalouden primus motorin eli markkinavoimien tärkeä osa. Kaiken kaikkiaan vakuutusta pidetään talouskasvun sekä taloudellisen ja sosiaalisen edistykseen

käynnistävänä voimana (Albert 2004, 27–28). Vakuutusalan usko vakuutuksen erinomaisuuteen on luonnollisesti luja: ”Vakuutus tuo mielenrauhaa, lisää kulutusta, suosii yrittämistä sekä edistää luovuutta ja innovaatiota – ja kaikki nämä ovat talouskasvun tekijöitä” (Grant 2012, 16).

Suomessa vakuutuksen ja talouskasvun yhteys on ollut vahva. Ensimmäinen iso kasvuvuorokausi (vrt. Kuusi, 1961, 67) annettiin toisen maailmansodan jälkeen, jolloin kansaneläkerahastot sijoitettiin tietien tahtoen kansalliseen infrastruktuuriin, etenkin voimalaitoksiin ja sähköverkkoon. Eläkerahastojen roolina oli tarjota yhteishyvää. Ajatus oli, että infrastruktuuri, joka palvelee koko kansakuntaa, palvelee myös yksityistaloutta. (Kangas 2006, 5.)

Vuoden 1937 kansaneläkelain mukaan Kansaneläkelaitoksen varat tuli sijoittaa silmällä pitäen tuotannollisten tarkoitusten edistämistä. Laitoksesta tulikin valtiojohtoisen perusenergiateollisuuden keskeinen rahoittaja ja omistaja. Sodan jälkeisinä vuosina ja pitkälle 1950-luvulle Kansaneläkelaitoksen merkitys yleishyödyllisten hankkeiden rahoittajana oli jopa suurempi kuin sen merkitys eläkkeiden maksajana. Esimerkiksi vuonna 1955 peräti 68,4 prosenttia kaikista voima- ja sähkölaitosten saamista luotoista oli Kansaneläkelaitoksen myöntämiä (Niemelä 1994, 77, 79). Laitosta kutsuttiinkin maan suurimmaksi kapitalistiksi. Se toimi myös kauppamerenkulun kehittäjänä ja laivanvarustajana. Laitoksella oli iso rooli myös sota-ajan valtiontalouden ja sotaponnistusten rahoittajana. Pääosa laitoksen sijoituksista suunnattiin poikkeuslakien avulla valtion ja kuntien ob-

ligaatioihin ja eräiden valtionyhtiöiden osakkeisiin. Kai Häggmanin näkemys on, että sodan rahoittaminen nousi tällöin eläkeläisten etujen edelle. (Häggman 1997, 62–64, 75–77.)

Valtioneuvoston vuonna 1946 tekemän periaatepäätöksen mukaan Kansaneläkelaitoksen varoja voitiin sijoittaa myös sosiaaliseen asuntotuotantoon. Valtionvarainministeriön finanssitoimikunta vastusti kuitenkin omassa lausunnossaan tätä kansaneläkelakiin vedoten. Kansaneläkelaitos seurasi näkemystä päättäen keskittyä voimatalouden kehittämiseen. Kriittisten arvioiden mukaan teollisuuden energiantarpeet asetettiin näin toimittaessa kansalaisten asunnontarpeiden edelle. (Häggman 1997, 65–67; Kangas 2006, 5.)

Kansaneläkejärjestelmä uudistettiin täysin vuonna 1957. Silloin voimaan tulleessa kansaneläkelaisla luovuttiin vakuutusperiaatteesta ja siirryttiin rahastoinnista jakojärjestelmään. Tämän myötä Kansaneläkelaitos menetti roolinsa kansantaloudellisesti tärkeiden hankkeiden rahoittajana. (Niemelä 1994, 113, 118; Kangas 2006, 6.) Vuonna 1962 tuli voimaan uusi työeläkelaki, ja työeläkejärjestelmän kehittyessä työeläkerahastot korvasivat kansaneläkerahastojen roolin kansallisilla luotto- ja sijoitusmarkkinoilla. Toisen kasvuruuskeensa vakuutus antoikin 1960-luvulla. Silloin Suomi teollistui nopeasti pääosin työeläkerahastojen tarjoamalla pääomalla. (Ks. Kangas 2006, 8–9.) Työeläkelaitokset rahoittivat 1960- ja 1970-lukujen taitteessa myös voimalaitosten rakentamista. Kun tässä oli päästy alkuun, rahaa liikenä myös ydinvoimalan rakentamiseen 1970-luvulla. (Hannikainen 2012, 410–412.)

Liukko kuvaa, kuinka vakuutusyhtiöt korostivat vuosikymmenten ajan vakuutuksen ja talouskasvun yhteyttä. Ne ovat esimerkiksi ilmaisseet halunsa tukea työllisyyttä, kansantulon kasvua, vaihtotaseen positiivista kehitystä sekä työpaikkoja lisäävää tuotantoa. Vakuutusteollisuus rakensi näin yhdessä valtion, työmarkkinajärjestöjen ja suuryritysten johtohenkilöiden kanssa ”Oy Suomi Ab”-suurkonsernia. (Liukko 2013, 137, 139; Alasuutari 2006, 47–48.)

Pääomamarkkinoiden vapautuessa vakuutusyhtiöiden sijoitustoiminta muutti luonnettaan. Osakkeiden osuus vakuutusyhtiöiden varallisuudessa alkoi 1980-luvulla vähitellen kohota ja lainojen sekä asuntokiinteistöjen osuus vähentyä. Rahamarkkinoiden avautuessa vuosikymmenen lopussa valtiovarainministeriö muutti aiempaa kantansa eikä enää vaatinut eläkevarojen sijoittamista valtion tarpeisiin tai kotimaisiin yrityksiin. Eläkelaitosten globaali osakesijoittaminen alkoi kuitenkin lisääntyä merkittävästi vasta vuoden 1997 sijoitussääntöuudistuksesta lähtien. Sen jälkeiset vakavaraisuussäännöt ovat mahdollistaneet työeläkeyhtiöiden sijoitukset aikaisempaa riskialttiimpiin sijoituslajeihin ja ulkomaisiin kohteisiin. (Liukko 2013, 139–140; Hannikainen 2012, 426–436, 439; Sorsa 2011, 107.) Vuoden 2014 lopulla noin 74 prosenttia työeläkevaroista oli sijoitettu Suomen ulkopuolelle (Tela 2015). Onkin arveltu, että kansalliset metaprojektit eivät enää ole mahdollisia (Kangas 2006, 3).

Vakuutusyhtiöiden sijoitustoiminnassa on siis tapahtunut painotusmuutos, jollei jopa paradigmanmuutos. Sijoi-

tuspolitiikkaa ei esitetä enää avoimesti yhteiskunnallisena kysymyksenä, vaan sitä hallitsevat tuotto- ja turvaavuusvaatimukset (Liukko 2013, 141). Joskin vakuutusyhteiskunnan muotoutumisessa on aina ollut kyse ennen kaikkea taloudesta (mt., 245), vakuutustoiminnan (liike)taloudellinen luonne on korostunut. Vuosituhannen vaihteeseen saakka monet vakuutusvaikuttajat erotivat pankki- ja vakuutustoiminnan toisistaan. Säästövarojen keräämistä ja varojen sijoittamista ei pidetty vakuutustoiminnan päätarkoituksena. Säästövakuutusten merkityksen lisääntyminen 1970- ja 1980-luvuilta lähtien alkoi kuitenkin murtaa tätä erottelua. Kehitys johti suurimpien pankkien ja vakuutusyhtiöiden fuusioitumiseen eli sekä pankki- että vakuutustuotteita tarjoavien finanssitavaratalojen syntyyn. Ajatus vakuutuksesta erityislaatuisena ja muunlaisista rahoituksen muodoista poikkeavana taloudellisena toimintana himmeni, ja vakuutusteollisuus alkoi yhä vahvemmin muistuttaa mitä tahansa muuta liike- tai rahoitustoimintaa. Kehitystä on luonnehdittu henkivakuutustoiminnan finanssoitumiseksi. Käsite kuvastaa sekä vakuutusyhtiöiden että vakuutustuotteiden muutosta. Yhtäältä sijoittamisesta on tullut yhä tärkeämpi osa vakuutuslaitosten toimintaa. Toisaalta vakuutustuotteista on tullut aikaisempaa enemmän osakkeiden, rahasto-osuuksien, velkakirjojen tai pankkitalletusten kaltaisia rahoitus- ja sijoitusvälineitä. (Mt., 145–146, 154; Sorsa 2011, 100, 106–107.) Kehitys on osa maailmanlaajuisista finanssoitumistrendiä, jossa hyvin erilaiset instituutit ja elämänalueet sidotaan rahoituksen globaaleihin toimijaverkkoihin ja kulttuureihin. Finanssoitumista voidaan siis pitää ekonomisoitumisen osana. Tässä

kehityskulussa eläkerahastot ovat tärkeässä asemassa. Ne muodostavat lujan siteen ihmisten elämismailman ja globaalin rahoitusmailman välille. (Sorsa 2011, 94–95; ks. myös Engelen 2003.)

HYVINVOINTIVALTIO JA VAKUUTUS YHTEISELLÄ MISSIOLLA

Vakuutus on siis ollut tärkeä osa talouskasvun koneistoa Suomessa. Tätä tehtäväänsä se on harjoittanut hyvinvointivaltion myötävaikutuksella tai osana sen toimintaa. Yhteisenä nimittäjänä on ollut taloudellisen menestyksen ja tuottavuuden parantamisen tavoittelu (ks. myös Abramowitz 1981, 2–3). Usein korostetaan, että sosiaalipolitiikkaa voidaan käyttää reaali-pääoman kasaamiseen. Kuten edellä nähtiin, etenkin eläkkeiden osalta maamme on erinomainen esimerkki sosiaalipoliittisten ja taloudellisten tavoitteiden yhdistämisestä modernin teollisen markkinatalouden rakentamisessa. (Kangas 2006, 2.)

Sosiaalipolitiikan oikeuttaminen sen taloudellisesti suotuisilla vaikutuksilla on jokseenkin yhtä vanhaa kuin sosiaalipolitiikkakin (ks. Hellsten & Riihinen 1985, 40–41). Jo keskustelussa 1800-luvun työväenkysymyksestä esitettiin, että sosiaalipolitiikka voi paitsi vähentää ja ehkäistä sosiaalisia ristiriitoja ja myös parantaa talouden menestystä. Vuonna 1919 perustettu kansainvälinen työjärjestö ILO kehittyi keskuksiksi ajattelutavalle, joka yhdisti taloudellisen tehokkuuden, sosiaalisen kiinteyden ja työntekijän oikeudet. Etenkin järjestön vuonna 1944 antaman Philadelphian julistuksen jälkeen nämä kolme alettiin mieltää toistensa edellytyksiksi. Suo-

mi seurasi ILO:n viitoittamaa suuntaa. Työnantajien ja työntekijöiden rooli talous- ja sosiaalipolitiikasta sopimisessa kasvoi, täystyöllisyydestä tuli keskeinen päämäärä, ja näkemys sosiaalisen tasoituksen, talouskasvun ja demokratian laajentumisen hyvästä kehästä sai hegemonisen aseman. (Kettunen 2012, 15, 19, 21, 27.)

1950-luvun lopulta lähtien talouspolitiikkaa alkoi hallita ajatus kasvusta, ja sosiaalipolitiikka alistettiin palvelemaan sen vaatimuksia (Niemelä 1994, 140). Näkemys sosiaalipolitiikasta kasvun edistäjänä kantaa etenkin Pekka Kuusen *60-luvun sosiaalipolitiikka* -teosta. Sen ydinajatus on, että sosiaalipoliittiset tulonsiirrot turvaavat taloudellista toimeliaisuutta. Sosiaalipolitiikka lisää aktiivisuus- ja kulutusruiskeillaan kokonaiskulutusta ja kiinteyttää kulutuspohjaa luoden edellytyksiä tuotantokoneiston uusimiselle ja laajentamiselle. (Kuusi 1961, 49, 59, 62, 67.) Sosiaalipolitiikan työnkuva ei tällöin ole niinkään köyhien aseman parantaminen kuin tuotannon kasvattaminen. Tehtävä ei kuitenkaan ollut upouusi, kuten ilmeni kuvauksessa kansaneläkerahastojen roolista maamme infrastruktuurin luomisessa. Kehän pyöriessä yhä vinhemmin eli yhteiskunnan vaurastuessa sosiaalipolitiikan tehtävä saa uuden vivahteen. Kuten Kuusi (mt, 69) asian muotoilee, sosiaalipolitiikka siirtyy peruskulutuksen turvaamistasolta ”kohti uutta tavoitetasoa, jolle on ominaista se, että yhteiskunta asettuu elämän ulkonaisia riskejä vastaan turvaamaan kansalaisille heidän saavuttamansa yksilöllisen kulutustason”. Juuri tämä kuuluu vakuutuksen keskeisiin tehtäviin. Valtiolla onkin ollut vahvat perusteet

vakuutuksen tukemiseksi ja laajentamiseksi.

Ewald on kuvannut, kuinka vakuutus kehittyi Ranskassa valtion suojeluksessa. Juuri valtio loi suurelta osin vakuutukselle markkinat verotuksellisilla toimenpiteillä ja erilaisilla vakuutus-pakoilla. (Ewald 2004, 64.) Sama pätee myös Suomeen, jonka vakuutustoiminnan historia on poikkeuksellisen havainnollinen esimerkki siitä, miten monin tavoin julkinen ja yksityinen voivat kytkeytyä toisiinsa (Liukko 2013, 61). Kehityksen taustalla on sosiaaliturvan kehittyminen vähäosaisten avustuksesta lakisäätiseksi kansanvakuutukseksi ja sittemmin elintason säilyttämiseen tähtääväksi ansioiden vakuuttamiseksi, mikä lähensi pakollisen ja vapaaehtoisen henkilövakuutuksen päämääriä. Näin vapaaehtoiset henkilövakuutukset voitiin nähdä osana laajasti ymmärretyn sosiaalivakuutuksen kokonaisuutta. (Mt., 95.) Valtio ja yksityiset vakuutusyhtiöt pyrkivät myös aktivoimaan ihmiset vastuullisiksi ja toimeliaiksi työntekijöiksi ja kuluttajiksi, jotka pitävät huolta omasta ja läheistensä hyvinvoinnista ja siten koko yhteiskunnan menestyksestä (mt., 192; Ericson ym. 2003, 46).

Liukko selostaa tutkimuksessaan, kuinka vakuutusyhteiskunnan rakentamisen kriittisissä vaiheissa yksityinen ja julkinen ovat Suomessa sekoittuneet monin tavoin niin aatteellisesti, institutionaalisesti, henkilötasoisesti kuin teknisestikin. Prosessissa on ollut oleellinen kokonaisuus, jota hän kutsuu yksityisvakuutuksen sosiaalitaloudellistamiseksi. Sillä hän tarkoittaa ”sellaisia vakuutusalan ja julkisen vallan esityksiä ja toimenpiteitä, joilla on pyritty

edistämään *tarpeellisena* ja *kohtuullisena* pidetyn vakuutusturvan saatavuutta ja kattavuutta sekä sen tuottamia muita hyötyjä mahdollisimman laajoille kansanosille sosiaalisesti oikeudenmukaisella tavalla”. (Liukko 2013, 119.) Vakuutusalan sosiaalivakuutustehtävä sijoitti yksityiset yhtiöt hyvinvointivaltion kokonaisuuteen ja sosiaalitaloudellisesti niiden toimintaa (mt., 85).

Julkisen vallan tuki vapaaehtoiselle vakuuttamiselle ja henkilövakuutuksen tekeminen pääosin pakolliseksi ovat tehneet nykymuotoiset vakuutusmarkkinat mahdollisiksi. Julkinen valta on siis toiminut niiden kättilönä, kasvattajana ja tukijana. (Liukko 2013, 61, 122.) Käytännössä julkinen valta on tukenut vakuutustoimintaa (ja vakuutusyhtiöitä) useilla tavoilla eri vuosikymmeninä. Tärkeimmän tehtävänsä – kättilön toimensa – se suoritti 1960-luvulla hajauttamalla työeläkejärjestelmän (lukuun ottamatta julkisen alan työntekijöiden eläketurvaa) yksityisten vakuutusyhtiöiden ja yritysten eläkekassojen ja -säätiöiden hallintaan. Se, että elinkeinoelämä vastaa lakisäateisen eläketurvan järjestämisestä on ainutlaatuisia maailmassa. (Mt., 84–86.)

1960-luvun jälkeen vakuutustoiminnan tukeminen jatkui eri tavoin (ks. Liukko 2013, 139.) Taloudellista perusturvaa antavan pakollisen vakuutuksen kehittyminen (kuten kansaneläkejärjestelmään sisältyvän tuloharkinnan poistuminen 1980-luvun puoliväliin mennessä) tuotti nykyisenlaiset kaupalliset vakuutusmarkkinat. Koska turvallisuudelle on vaikea määrittää ylärajaa, yhtiöt ryhtyivät osoittamaan uudenlaisia vakuutustarpeita. Vuosien saatossa tavoite asetettiin yhä korkeammalle:

vapaaehtoisen vakuutuksen tehtäväksi tuli välttämättömien perustarpeiden ulkopuolella olevien halujen tyydyttäminen.⁴ Tällöin vakuutus liitettiin pikemmin ylellisyyskulutukseen kuin perustarpeisiin; kyse ei siis ole ”tarpeellisesta ja kohtuullisesta” vakuutusturvasta. Henkivakuutusyhtiöt tarjoavat vaurastuneille kansalaisille lisäturvaa, uudenlaisia sijoitustuotteita ja varainhoitopalveluita. Kun perusturva alkoi olla kunnossa ja keskimääräinen ansiotaso kohota, yhä suurempi ihmisjoukko innostuikin näiden uutuuksien hankkimisesta. 1990-luvun laman jälkimainingeissa yksilöllinen vakuuttaminen sai lisäoikeutusta sosiaaliturvan leikkauksista ja uudelleenjärjestelyistä. Sosiaalipolitiikan suunnanmuutos siis myötävaikutti vapaaehtoisten vakuutusten nousukauteen. (Liukko 2013, 82–84, 175.)

Työeläkelaitokset ovat lähtökohtaisesti verovelvollisia tuloistaan, mutta koska ne voivat tehdä niistä verotuksessaan huomattavia vähennyksiä, ne on käytännössä pitkälti vapautettu tuloverosta (Telkki 2014, 7, 27, 30). Lisäksi julkinen valta on tukenut vakuutusyhtiöitä vakuutuksiin liitettyjen veroetujen välityksellä. Vakuutuskäyttäytymistä ohjaamaan pyrkivän veropolitiikan voimakkain vaihe kuitenkin päättyi 1980-luvun lopussa ja 1990-luvun alussa toteutettuun verouudistukseen. Verotuki on säilynyt ainoastaan eläkevakuutuksessa, mutta siihenkin on tehty muutoksia 2000-luvulla. (Ks. Liukko 2013, 102–110; 236–240.)

Suomalainen hyvinvointivaltiomalli siis perustuu talouskasvun, ansiotyön ja sosiaaliturvan tiiviiseen liittoon. Tavoite on, että sosiaalivakuutus muodostaa yh-

dessä palveluiden kanssa työhön osallistumista tukevan kokonaisuuden (STM 2011, 8). Tässä ”hyvässä” kehässä eläke- ja sairausvakuutusjärjestelmä ja muu sosiaaliturva palvelevat siten fordistista joukkokulutuksen ja -tuotannon mallia (ks. Kosonen 1998, 32–35). Kehäajatuksen suuri puute kuitenkin on, että se ei tunnista kehän aiheuttamia ympäristövaikutuksia (ks. Laatu ym. 2012). Lisäksi pyrkimys vähentää kulutusta ekologisista syistä on ilmeisessä ristiriidassa kehän peruslähtökohdan kanssa⁵.

VAKUUTUKSEN VASTUULLISUUS

Kuin Beckin organisoidun vastuuttomuuden kai’uksi ekologinen taloustieteilijä Tim Jackson luonnehti 1900-luvun viimeisiä vuosikymmeniä ja 2000-luvun alkua vastuuttomuuden aikakaudeksi. Perusteena on finanssialan ja ympäristönsuojelun epäonnistuminen. Vuoden 2008 pankkikriisi johdatti maailman taloudellisen katastrofin partaalle. Se osoitti, kuinka kyvyttömästi maailmantalouden taloudellista kestävyyttä hoidetaan, sosiaalisesta ja ekologisesta kestävyydestä puhumattaakaan. (Jackson 2011, 39.) Miten on finanssoituneen vakuutus toiminnan kestävyiden ja vastuullisuuden laita?

Se, että vakuutusta on pidetty edistyksen ja talouskasvun käynnistäjänä, ei merkitse, ettei vakuutusta olisi myös kritisoitu ja epäilty. On väitetty, ettei vakuutus alkujaan kehittynyt autonomiseksi sosiaalisesti instituutioksi solidaarisuuden tunteen vaan pikemmin edun ja voiton tavoittelun pohjalta (Halpérin 1946, 28; ks. Ewald 1998, 400). Pelkoja ovat herättäneet esimerkiksi vakuutusrahastojen väärinkäyttö,

uhkapelaaminen, tarkoituksellisen monimutkaiset vakuutusehdot ja ihmisten hädällä rahastaminen (Liukko 2013, 58; 2014, 30). Eläkerahastoja on hiljattain kritisoitu siitä, että ne olisivat pikemmin investointien ja talouskasvun turvaamisen rahanlähde kuin eläketurvan vankka pilari (Honkanen 2013; vrt. Vanne 2014). Polttavaksi ajankohtaiseksi huolenaiheeksi on noussut vakuutus toiminnan eettisen ja ympäristövastuun laatu ja laajuus.

Vaikka vakuutuksella onkin yleishyödyllinen hyvinvointitehtävä, vakuutusyhtiöt ovat samalla tuottoa tavoittelevia yrityksiä (Grant 2012, 7). Nykyisin parhaat tuotot saadaan muualta kuin Suomesta (ks. Kangas 2006, 12), ja optimaalisia tuottoja tavoitellessa sijoitusriskit on syytä hajauttaa mahdollisimman laajalti. Kotimaan vakuutuksenottajia hyödyttävillä tuottopyrkimyksillä voi kuitenkin olla karvaista seurauksia muualla maailmassa. Finnwatchin ja SaferGlobeFinlandin raporttien mukaan eläkevakuutuslaitoksilla on ollut suoria tai epäsuoria sijoituksia ase- ja ydinaseyhtiöihin, alkoholi- ja tupakkayhtiöihin, öljy-yhtiöihin, epädemokraattisten hallitusten yhteistyökumppaneihin ja uhkapeliin. (Ks. Simola ym. 2010, 3; Pykälä 2011; Simola 2012, 12–14; Telkki 2014). Vakuutukseen liittyvää sijoitustoimintaa on arvosteltu myös harmaan talouden näkökulmasta. Vuonna 2013 työeläkelaitokset sijoittivat vähintään 37 miljardia euroa veroparatiiseihin rekisteröityjen rahastojen kautta. K uudella suurimmalla työeläkelaitoksella veroparatiisirahastojen osuus oli yli 60 prosenttia rahastosijoituksista. (Telkki 2014, 47.) Veroparatiisit hyödyttävät suomalaisia eläkevakuuttajia, mutta ke-

hitysmaille veroparatiisitalous on köyhyysloukku, sillä se vähentää niiden verotuloja huomattavasti (mt., 35–36). Globaalisti solidaarisena ei siis vakuutuskonetta voi tässä yhteydessä pitää.

Suomessa vastuullisella sijoittamisella on lyhyempi historia kuin monissa muissa maissa (Hyrskke ym. 2012, 195). Vielä vuonna 2002 yhteiskuntavastuu⁶ oli muotia maailmalta (Hokka 2002), ja muutamaa vuotta myöhemmin vakuutusyhtiöiden ympäristövastuuta luonnehdittiin kevyesti kannettavaksi (Ollikainen 2004, 94–95). Kesällä 2010 tehty kysely osoitti, että Suomessa oli muita Pohjoismaita vähemmän eläkesijoittajia, joilla on vastuullisen sijoittamisen strategia (Hyrskke ym. 2012, 120). Tämän jälkeen tilanne on kuitenkin parantunut. Kesällä 2010 Suomeen perustettiin vastuullisen sijoittamisen forumi, FINSIF. Lisäksi työeläkelaitokset (Pensions–Alandiaa lukuun ottamatta) ovat allekirjoittaneet YK:n vastuullisen sijoittamisen periaatteet (Telkki 2014, 37–38). Vuonna 2014 julkistetun Finnwatchin raportin mukaan parannettavaa on silti paljon sijoitustoiminnan läpinäkyvyydessä, raportoinnissa ja sen riippumattomassa valvonnassa. Mikään taho ei esimerkiksi valvo eläkelaitosten sijoitustoiminnan vastuullisuutta, vaan seurannassa rajoitutaan lähinnä eläkesijoittamisen taloudelliseen kestävyyseseen Suomessa. Lisäksi toisin kuin vaikkapa Ruotsissa ja Norjassa, Suomen työeläkelaisissa ei ole erikseen säädetty sijoittamista ohjaavia vastuullisuuskriteereitä. (Mt., 11–12, 14, 17.) Laki, joka kontrolloi työeläkelaitosten sijoittamista määrää siis ainoastaan, että varat tulee sijoittaa tuottavasti ja turvaavasti eikä sano laajemmasta vastuusta mitään⁷. Suomessa työntekijät eivät voi vali-

ta eläkelaitostaan, kun taas ruotsalaiset saavat valita rahastot, joihin heidän vakuutusmaksunsa sijoitetaan (Vidlund 2009, 4). Näin ihmisillä on mahdollisuus äänestää jaloillaan ja enemmän valtaa vaikuttaa siihen, millainen side heidän ja globaalin rahoitusmaailman välillä vallitsee.

Suomessa työeläkelaitosten sijoituskanta oli vuoden 2014 lopussa 172,5 miljardia (Tela 2015). Suomen bkt oli tuona vuonna noin 204 miljardia euroa (SVT 2015). Eläkevarojen määrä suhteessa bruttokansantuotteeseen oli toisin sanoen noin 85 prosenttia. Tämä on kansainvälisesti tarkasteltuna sangen suuri osuus. Koska nämä varat ovat olennainen osa Suomen kansantaloutta, niiden sijoittamispolitiikkaa pidetään tärkeänä paitsi tulevien eläkkeiden turvaamiseksi myös kansantalouden sujuvan toiminnan kannalta (Kangas 2006, 8). Se, miten vakuutusvarat sijoitetaan, on äärimmäisen tärkeää on myös globaalista ekologisesta ja sosiaalisesta näkökulmasta katsottuna.

Nykyisin puhutaan pikemmin vastuullisesta kuin eettisestä sijoittamisesta. Eettisessä sijoittamisessa sijoittaja sulkee pois eettisesti kyseenalaisia toimialoja ja yrityksiä. Arvojen toteutumiseksi sijoittaja on valmis hyväksymään alhaisemman pitkän aikavälin tuoton. Salkun voimakkaan rajaamisen on kuitenkin pelätty heikentävän salkun hajautusmahdollisuuksia ja vaikuttavan tuottoihin kielteisesti. Ratkaisuksi on tarjottu vastuullista sijoittamista, jossa sijoittaja parantaa sijoitussalkkunsa riski- ja tuotto profiilia ottamalla huomioon ESG- eli *Environmental, social and corporate governance* -tekijöitä. Eettinen ja vastuullinen sijoittaminen poikkeaa-

vat siis toisistaan tuotto-olettamaltaan, sijoitusfilosofialtaan ja työkaluiltaan. Vastuullisen sijoittamisen katsotaan antavan mahdollisuuden arvojen ja eettisten näkökulmien yhdistämiseen tuotetaan sijoitustoimintaan. (Hyrskke ym. 2012, 11–12.) FINSIF (2015) korostaa kuitenkin, että ”vastuullinen sijoittaja ei ole ensisijaisesti hyväntekijä, vaan sijoittaja, jonka tarkoituksena on saada salkulleen mahdollisimman hyvä tuotto” (ks. myös Tela 2014).

Keskustelu yhteiskuntavastuusta on tuoretta, ja jää nähtäväksi, miten vastuullisuusvaatimukset kyetään sovittamaan tai halutaan sovittaa tuotto-odotuksiin. Parhaassa tapauksessa laajemmalle levinnyt ymmärrys ilmastomuutoksen haitallisista seurauksista saattaa kuitenkin joiltakin osin merkitä vastuullisuuden ottamista aikaisempaa vakavammin. Lopuksi siirrynkään pohtimaan kestävämmän kehityksen näkymiä.

KOHTI KESTÄVÄÄ VAKUUTUSYHTEISKUNTA?

Kuten artikkelin alussa selostettiin, vakuutus ja edistys on tavattu liittää yhteen. Voidaanko niin edelleen tehdä? On seikkoja, jotka puoltavat tätä. Vakuutusturvan puute kehityksessä on suuri ongelma, ja vähävaraisille ihmisille tarjottavat mikrovakuutukset (esimerkiksi viljelysten vakuuttaminen kuivuuden varalta) ovat tärkeä väline heidän tilanteensa helpottamiseksi (Grant 2012, 10; Tafor 2014). Vakuutuksen ajatellaan myös parantavan yhteiskuntien resilienssiä, sillä ilman vakuutuksen taloudellista panosta antorposeenin mullistuksista on vaikea

toipua (Robinson 2012, 192). Vakuutus on tarpeen esimerkiksi ilmastomuutoksen seurausten lieventämisessä, minä tosin katsotaan vaativan vakuutus-toiminnan ja -laskelmien uudistumista (Giddens 2009, 148, 172–175; Collier 2008). Toisaalta vakuutukseen on kohdistettu epäilyjä, ja niin kuin tässä artikkelissa olen esittänyt, problematisoida voi myös vakuutuksen toimintaa osana talouskasvun moottoria – konetta, joka tuottaa haitallisia ympäristövaikutuksia. Ei ole syytä sivuuttaa sitä, että historiansa aikana vakuutustoiminta on edistänyt paitsi kansalaisten ja yritysten taloudellista turvallisuutta samalla myös ydinvoimaa, fossiiliteollisuutta, koskien valjastamista energiantuotantoon ja sodissa luontoa tuhoavaa aseteollisuutta.

Ewaldin (1991, 200) mukaan vakuutus-rationaliteetin mukainen toiminta on potentiaalisesti kykenevä muuttamaan yksittäisten ihmisten ja kokonaisten väestöjen elämän. Näin se on tehnytkin – muuttaen samalla elinympäristöme. Vakuutuksella on nimittäin kahdet kasvot: se on yhtäältä tuonut turvaa elämän koettelemuksissa ja toisaalta tarjonnut tilaisuuden ottaa riskejä suojatummin. Vakuutuslalla korostetaan edelleenkin, että vakuutusta ei tulisi käsittää vain turvamekanismiksi vaan pikemmin kumppanuudeksi, joka sallii yksilöiden ja yritysten ”levittää siipensä mennäkseen sinne, minne ne eivät muuten uskaltaisi mennä” (Grant 2012, 4). Vakuuttaminen on siis lisännyt riskinottoa (ks. Ewald 2002, 299).

Metafyysisemmin vakuutuksen avaimia uria on tulkittu niin, että riskien tieteellinen hallinta auttoi ihmistä ”vapautumaan jumalista, ennalta määrätystä kohtalosta, luonnolle alistumisesta

– olkoon sitten kysymyksessä fyysinen luonto, ihmisluonto tai sosiaalinen luonto” (Albert 2004, 41; Bernstein 1996). Näin vakuutus pönkitti ihmisen yritystä asettua luomakunnan herraksi (ks. Ewald 1991, 208) ollen samalla askelel kohti antroposeenin aikaa.

Kuten Ford oivalsi, ilman vakuutusta emme autoilisi, tai kuten Liukko (2013, 7) jatkaa, lentokoneet eivät lentäisi ja ydinvoimalat pysähtyisivät. Samalla vakuutus on ollut muovaamassa maailmaa, jota emme sittenkään hallitse ja jossa inhimillisestä toiminnasta on tullut vedonlyönnin kaltaista uhkapeliä (Ewald 2002, 292). Joudumme silti kantamaan pelin ekologiset seuraukset, kuten lentämisen ja autoilun kasvihuonekaasupäästöt ja ydinvoiman turvallisuusriskit. Samainen vakuutuksellistumisen prosessi, jolla riskejä pyritään hallitsemaan, siis tuottaa riskejä (Ericson ym. 2003, 9). Lopulta kohtaamme sen läpiekonomisoituneen yhteiskunnan paradoksin, että mittaluokaltaan ennennäkemättömien katastrofien uhkaamassa maailmassa on yhä enemmän asioita, joita ei kyetä arvioimaan tai korvaamaan rahallisesti (ks. Ewald 2002, 284–285).

Voidaankin vaatia, että yhteiskuntien tulisi siirtyä ”riskifililisestä” toiminnasta aikaisempaa riskifoobisempaan toimintaan (vrt. Ewald 2002, 299). Tämä muutos asettaisi uuteen valoon vakuutusalan positiivisen vision viimeistenkin rajojen ylittämisestä. Onko esimerkiksi arktisen alueen varantojen hyödyntäminen vakuutuksen turvin hyvä asia (ks. Lloyd’s 2012a)? Keskustelu vakuutukseen liittyvästä moraalikadosta (*moral hazard*) – tilanteesta, jossa yksilö lisää vakuutuksen turvin riskikäyttäytymistään – laajenee näin yrity maailmaa

koskevaksi (ks. myös Ericson ym. 2003, 73, 363).

Vakuutus on aikansa lapsi: sitä on kutsuttu kapitalismin etiikan ja pääoman tyttäreksi (Ewald 1986, 182). Vakuutus siis kytkeytyy kiinteästi aikansa yhteiskunnan kehitysvaiheeseen. Vakuutuksen ja hyvinvointivaltion kehittyminen on tukenut elämän koettelemuksista selviytymistä, tehnyt palkkatyöstä valitsevan elämänmallin ja kasvattanut kansantaloutta. Kasvumallin kypsyessä elämäntapamme ja vallitsevan talousjärjestelmän haitalliset ”ulkoisvaikutukset” ovat kuitenkin kärjistyneet paheneviksi ekososiaalisiksi ongelmiksi ja riskeiksi. Tämän vuoksi talouskasvukeskeinen edistyskäsitelmä, jonka mukaan yhteiskunnat ovat suunnanneet toimintaansa tähän asti, on auttamattoman vanhentunut. Se olisi korvattava ekologisella edistyskäsitelmällä⁸, jossa edistystä ei enää arvioida sen mukaan, paljonko bkt on kasvanut, vaan sen mukaan, miten laaja-alaisesti ymmärretty hyvinvointi turvataan oikeudenmukaisesti ja maapallon rajoissa pysytellen (ks. Helne & Hirvilampi 2015).

Tähän päämäärään pääsemisen yksi edellytys on vastuullisuuden etiikka ja siihen sisältyvät moraalisäännöt, jotka rajoittavat ihmisen ennennäkemätöntä valtaa (ks. Ewald 2002, 292–293). Vastuullisuuden tulisi olla osa yritysten DNA:ta (Hyrskke ym. 2012, 134) – myös eläkelaitosten DNA:ta. Vaatimukselle antaa lisäpainoa se, että nämä laitokset ovat osa hyvinvointivaltion sosiaaliturvajärjestelmää. Tämän julkis-hallinnolliseksi katsottavan tehtävän vuoksi niiden kuuluisi olla yhteiskuntavastuun edelläkävijöitä (Telkki 2014, 8, 14–15). Erinomaisia malliesimerkkejä

vastuullisuuden varmistamisesta löytyy jo. Ranskassa säädettiin vuonna 2015 laki, joka velvoittaa institutionaaliset sijoittajat selvittämään ja ilmoittamaan portfolioidensa hiilijalanjäljen. Norjan parlamentti päätti talvella 2015 irrottaa valtion eläkerahasto GPF:n hiilisi-joituksista vuoden 2016 alkuun mennessä. Päätöksen taustalla oli konsensus siitä, että sijoitusten hyvä pitkäaikainen tuotto riippuu kestävästä kehityksen toteutumisesta. (Stortinget 2015.) Päätös on vauhdittanut maailmalla ja Suomessa keskustelua hiilikuplasta ja hiilisijoituksista irrottamisesta (ks. Teittinen 2015). Vakuutusyhtiöillä onkin periaatteessa vahva intressi ottaa ilmastonmuutos huomioon liiketoiminnassaan, jota ei ole suunniteltu lämminneeseen maailmaan (ks. Liimatainen 2015). Toisaalta vakuutusyhtiöt näkevät ilmastonmuutoksen paitsi uhkana myös liiketoiminnallisena mahdollisuutena – ja tilaisuutena edistää talouskasvua (esim. Mills 2007).

Vakuuttaminen on aina myös poliittista toimintaa (Ericson ym. 2003, 49). Näköpiirissä voikin olla vakuutuslaitosten hienosäätöä aikamme polttavien ympäristöongelmien mukaiselle vaatimustasolle. Sen sijaan ekonomisoituneessa poliittisessa järjestelmässä ei tavata kyseenalaistaa talouskasvun tavoittelun suotavuutta. Mihinkään ei kuitenkaan katoa kysymys siitä, millainen olisi kestävä vakuutusyhteiskunta ja millaiseksi koko sosiaaliturvajärjestelmä tulisi rakentaa yhteiskunnassa, jonka prioriteettina ei olisi talouskasvu vaan planetaarisia rajoja kunnioittava kestävä hyvinvointi (ks. esim. Heinberg 2011; Joutsenvirta ym. 2016). Millainen sosiaaliturvajärjestelmä siis palvelisi parhaiten siirtymistä ekonomisoitumisesta

ekologisoitumiseen, kaiken ihmisen toiminnan tinkimättömään arvioimiseen myös luonnon kestävästä näkökulmasta?

VIITTEET

- 1 Kiitän Jyri Liukkoa, Olli Kangasta ja kah- ta referenttiä arvokkaista täsmennyksistä ja huomioista.
- 2 Ewald (2004) viittaa käsitteellä siihen, että vakuutus luo modernien yhteiskuntien todellisuuden ja että koko yhteiskunnasta on tullut vakuutuslaitos.
- 3 Tarkoitan Liukon (2013, 11–12) tavoin eetoksella käytännöllistä eetosta eli sitä, kuinka käsitykset siitä, mikä on hyvää ja tavoiteltavaa aineellistuvat ihmisten, organisaatioiden ja järjestelmien toiminnassa.
- 4 Mainonnalla oli tärkeä rooli tässä muutoksessa. Mainoksissa alettiin yhä vahvemmin korostaa, että vakuutus ei vain pidä elintasoja ennallaan vaan myös nostaa sitä. Ne opettivat, että vakuutuksen avulla kerätyllä pääomalla ihmiset voisivat matkustella, huvitella, hemmotella lapsenlapsia, ostaa purjeveneitä, vapaa-ajan asunnon, turkin, timantteja, kultaa, helmiä, taidetta, arvopapereita jne. – siis toteuttaa halunsa kuin halunsa (ks. Liukko 2013, 189–190.)
- 5 Valtioneuvoston tulevaisuusselonteossa (VNK 2013, 17) tyrmätään kulutuksen vähentämisen tavoite: kulutuksen ja talouskasvun pieneminen samastetaan ykskantaan hyvinvoinnin heikkenemiseen.
- 6 Yhteiskuntavastuusta ei ole yksimielistä tai virallista määritelmää, mutta sillä viitataan yleensä ympäristön ja yhteiskunnallisten seikkojen vapaaehtoiseen huomioon ottamiseen yritystoiminnassa (Ristelmä 2015).
- 7 Laki työeläkevakuutusyhtiöistä 25.4.1997/354, 9 luku 26 §.
- 8 Beck (1992, 118) puhuu ekologisesta va- listuksesta.

KIRJALLISUUS

Abramowitz, Moses (1981) Welfare Quan-

- daries and Economic Concerns. *The American Economic Review* 71 (1), 1–17.
- Alasuutari, Pertti (2006) Suunnittelutaloudesta kilpailutalouteen: miten muutos oli ideologisesti mahdollinen? Teoksessa Risto Heiskala & Eeva Luhtakallio (toim.) *Uusi jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?* Helsinki: Gaudeamus, 43–64.
- Albert, Michel (2004) Vakuutuksen taloudellinen ja yhteiskunnallinen tehtävä. Suom. Kirsti Kalliosalo, Katri Hellsten & Tuula Helne. Teoksessa Katri Hellsten & Tuula Helne (toim.) *Vakuuttava sosiaalivakuutus?* Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 22–42.
- Arena, Marco (2006) Does Insurance Market Activity Promote Economic Growth? A Cross-Country Study for Industrialized and Developing Countries. World Bank Policy Research Working Paper 4098.
- Barnosky, Anthony & Brown, James & Daily, Gretchen ym. (2014) Introducing the Scientific Consensus on Maintaining Humanity's Life Support Systems in the 21st Century: Information for Policy Makers. *The Anthropocene Review* 1 (1), 78–109.
- Beck, Ulrich (1992) From Industrial Society to the Risk Society: Questions of Survival, Social Structure and Ecological Enlightenment. *Theory, Culture & Society* 9, 97–123.
- Bernstein, Peter (1996) *Against the gods. The remarkable story of risk.* New York: John Wiley & Sons.
- Çalışkan, Koray & Callon, Michael (2009) Economization, part 1: a research program for the study of markets. *Economy and Society* 38 (3), 369–398.
- Collier, Stephen C. (2008) “Vakuutuskelvottomasta riskistä” uusiin turvallisuuden sommiteltiin. Suom. Jyri Liukko. *Tiede & edistys* 33 (1), 1–26.
- Crutzen, Paul & Stoermer, Eugene. (2000) The “Anthropocene”. *IGBP Newsletter* 41: 17–18.
- Engelen, Ewald (2003) The logic of funding European pension restructuring and the dangers of financialisation. *Environment and Planning A*, 35, 1357–1372.
- Enz, Rudolf (2000) The S-curve relation between per-capita income and insurance penetration. *The Geneva Papers on Risk and Insurance* 25 (3), 396–406. [https://www.genevaassociation.org/media/236194/ga2000_gp25\(3\)_enz.pdf](https://www.genevaassociation.org/media/236194/ga2000_gp25(3)_enz.pdf). Luettu 11.10.2014.
- Ericson, Richard & Doyle, Aaron & Barry, Dean (2003) *Insurance as Governance.* Toronto: University of Toronto Press.
- Ewald, François (1986) *L'État providence.* Paris: Éditions Grasset & Fasquelle.
- Ewald, François (1991) Insurance and risk. Teoksessa Graham Burchell, Colin Gordon & Peter Miller (toim.) *The Foucault Effect. Studies in Governmentality.* London: Harvester Wheatsheaf, 197–210.
- Ewald, François (1998) Les valeurs de l'assurance. Teoksessa François Ewald & Jean-Hervé Lorenzi (toim.) *Encyclopédie de l'assurance.* Paris: Economica, 399–424.
- Ewald, François (2002) The Return of Descartes's Malicious Demon: An Outline of a Philosophy of Precaution. Teoksessa Tom Baker & Jonathan Simon (toim.) *Embracing Risk. The Changing Culture of Insurance and Responsibility.* Chicago: The University of Chicago Press, 273–301.
- Ewald, François (2004) Vakuutusyhteiskunnan synty. Suom. Antti Nylén. Teoksessa Katri Hellsten & Tuula Helne (toim.) *Vakuuttava sosiaalivakuutus?* Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 44–66.
- FINSIF (2015) Mitä vastuullinen sijoittaminen on? <http://www.finsif.fi/13>. Luettu 30.12.2015.
- Fitzpatrick, Tony & Cahill, Michael (toim.) 2002. *Environment and Welfare. Towards a Green Social Policy.* New York: Palgrave Macmillan.
- Fitzpatrick, Tony (toim.) 2011. *Understanding the Environment and Social Policy.* Bristol: Policy Press.
- Giddens, Anthony (2009) *The Politics of Climate Change.* Cambridge: Polity Press.
- Grant, Eric (2012) The Social and Economic Value of Insurance. A Geneva Association Paper. https://www.genevaassociation.org/media/99535/ga2012-the_social_and_economic_value_of_insurance.pdf. Luettu 6.8.2015.
- Halpérin, Jean (1946) Les assurances en

- Suisse et dans le monde. Leur rôle dans l'évolution économique et sociale. Neuchâtel: La Baconnière.
- Han, Liyan & Li, Donghui & Moshirian, Faribotz & Tian, Yanhui (2010) Insurance Development and Economic Growth. *The Geneva Papers* 35: 183–199.
- Hannikainen, Matti (2012) Työeläkkeiden rahoitus. Teoksessa Matti Hannikainen & Jussi Vauhkonen: Ansioiden mukaan. Yksityisalojen työeläkkeiden historia. Helsinki: SKS, 391–447.
- Heinberg, Richard (2011) *The End of Growth. Adapting to Our New Economic Reality*. Forest Road, Sussex: Clairview Books.
- Helne, Tuula & Hirvilammi, Tuuli & Laatu, Markku (2012) Sosiaalipolitiikka rajallisella maapallolla. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- Helne, Tuula & Hirvilammi, Tuuli (2015) Wellbeing and Sustainability: A Relational Approach. *Sustainable Development* (23), 167–175.
- Hellsten, Katri & Riihinen, Olavi (1985) Arvot ja aatteet yhteiskunnallisessa muutoksessa ja sosiaalipolitiikassa. *Sosiaaliviesti* (6), 33–45.
- Hiilamo, Heikki (2014) Mitä merkitystä on sosiaalipoliittisella tutkimuksella? *Janus* 22 (1), 69–76.
- Hirvilammi, Tuuli (2015) Kestävän hyvinvoinnin jäljillä. Ekologisten kysymysten integroiminen hyvinvointitutkimukseen. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 136. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- Hirvilammi, Tuuli & Helne, Tuula (2014) Changing Paradigms: A Sketch for Sustainable Wellbeing and Ecosocial Policy. *Sustainability* 6 (4): 2160–2175.
- Hokka, Kirsi (2002) Muotia maailmalta: yhteiskuntavastuu. *Taloustaito* (3), 17.
- Honkanen, Pertti (2013) Eläkerahastot, uusliberalismi ja kestävyysvaje. *Peruste* (3), 71–81.
- Hyrskke, Anna & Lönnroth, Magdalena & Savilaakso, Antti & Sievänen, Riikka (2012) Vastuullinen sijoittaminen. Helsinki: Finva.
- Häggman, Kai (1997) Suurten muutosten Suomessa. Kansaneläkelaitos 1937–1997. Helsinki: Kansaneläkelaitos.
- Jackson, Tim (2011) Hyvinvointia ilman kasvua. Rajallisen planeetan taloustiede. Suom. Jyri Raivio. Helsinki: HS Kirjat.
- Joutsenvirta, Maria & Hirvilammi, Tuuli & Ulvila, Marko & Wilén, Kristoffer (2016) Talous kasvun jälkeen. Helsinki: Gaudeamus.
- Kangas, Olli (2006) Pensions and Pension Funds in the Making of a Nation-State and a National Economy. The Case of Finland. *Social Policy and Development*, Paper No. 25. Geneva: UNRISD.
- Kettunen, Pauli (2012) Hyvän kehän kerrokset ja rajat. Teoksessa Antti Alaja (toim.) *Kriisikierteestä hyvään kehään*. Helsinki: Kalevi Sorsa -säätiön julkaisuja 4/2012, 7–36.
- Kosonen, Pekka (1998) Pohjoismaiset mallit murroksessa. Tampere: Vastapaino.
- Kuusi, Pekka (1961) 60-luvun sosiaalipolitiikka. Helsinki: WSOY.
- Laatu, Markku & Hirvilammi, Tuuli & Helne, Tuula (2012) Se pyörii sittenkin! Kohti ekologisesti ja sosiaalisesti kestävää hyvinvoinnin kehää. Teoksessa Antti Alaja (toim.) *Kriisikierteestä hyvään kehään*. Helsinki: Kalevi Sorsa -säätiön julkaisuja 4/2012, 95–130.
- Lehtonen, Turo-Kimmo (2015) Tavarat ja vapaus. *Tiede & edistys* 40 (2), 103–122.
- Liimatainen, Karoliina (2015) Hiilenmusta raha käy kalliiksi. *Helsingin Sanomat* 16.11.
- Liukko, Jyri (2013) Solidaarisuuskone. Elämän vakuuttaminen ja vastuujattelun muutos. Helsinki: Gaudeamus.
- Liukko, Jyri (2014) Vakuutusyhteiskunta tänään – julkisen ja yksityisen rajankäyntiä. *Hyvinvointikatsaus* 25 (2), 29–35.
- Lloyds (2012a) Arctic Opening: Opportunity and Risk in the High North. http://www.lloyds.com/~media/Files/News%20and%20Insight/360%20Risk%20Insight/Arctic_Risk_Report_webview.pdf. Luettu 4.8.2015.
- Lloyds (2012b) Lloyd's global underinsurance report http://www.lloyds.com/~media/Files/News%20and%20Insight/360%20Risk%20Insight/Global_Underinsurance_Report_311012.pdf. Luettu 11.10.2015.
- McNeill J. R. (2000) *Something new under the sun. An environmental history of the twentieth-century world*. New York, NY: W. W. Norton.
- Mills, Evan (2007) Responding to climate

- change – the insurance industry perspective. <http://evanmills.lbl.gov/pubs/pdf/climate-action-insurance.pdf>. Luettu 15.12.2015.
- Niemelä, Heikki (1994) Suomen kokonaiseläkejärjestelmän muotoutuminen. (Toinen painos). Helsinki: Kansaneläkelaitoksen julkaisuja.
- Ollikainen, Reijo (2004) Yhteisvastuusta ja yhteiskuntavastuusta. Teoksessa Raija Järvinen (toim.) Yhteiskuntavastuu. Näkökulmia yritysten ja julkisyhteisöjen yhteiskunnalliseen vastuuseen. Tampere: Tampere University Press, 77–98.
- Pykälä, Jarmo (2011) Keva rahoittaa epähuomiossa henkilömiinojen valmistusta. Tutkiva juttu 3.10. http://saferglobe.fi/wp-content/uploads/2013/09/SGF_tj03102011.pdf. Luettu 30.12.2015.
- Ristelmä, Pekka (2015) Yritysten yhteiskuntavastuu – edistystä vai silmänlumetta? <http://maailmantalous.net/fi/artikkeli/yritysten-yhteiskuntavastuu-edistysta-vai-silmanlumetta>. Luettu 17.12.2015.
- Robinson, Nicholas A. (2012) Beyond sustainability: environmental management for the Anthropocene Epoch. *Journal of Public Affairs* 12 (3), 181–194.
- Räikkönen, Timo (2016) Työtä luonnon ehdoilla – Resilienssijattelu ja kestävä työ. *Acta Universitatis Tampereensis* 2162. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Simola, Eeva (2012) Ydinasetuotantoa tuetaan suomalaisin säästöin. Teoksessa Pamela Baarman & Jarmo Pykälä (toim.): Suomen asevientä 2010 – Teemana ydinaseet. *SaferGlobe Finland*, 12–14. <http://www.saferglobe.fi/?p=1696>. Luettu 20.10.2015.
- Simola, Eeva & Pykälä, Jarmo & Mäkelä, Anni (2010) Rahoja aseissa ja tupakassa – Eläkeyhtiöt ja eettinen sijoittaminen. *FinnWatch ja SaferGlobe Finland*. <http://saferglobe.fi/wp-content/uploads/2013/09/Rahoja-aseissa-ja-tupakassa-webpdf.pdf>. Luettu 31.12.2015.
- Sorsa, Ville-Pekka (2011) Työeläkejärjestelmä ja finanssoitumisen haasteet. Teoksessa Jan-Erik Johanson, Jukka Lassila & Heikki Niemelä (toim.): Eläkevalta Suomessa. *ETLA B250*. Helsinki: Taloustieto, 92–119.
- Steffen, Will & Crutzen, Paul J. & McNeill, John D. (2007) The Anthropocene: Are Humans Now Overwhelming the Great Forces of Nature? *Ambio* 36 (8), 614–621.
- STM (2011) Sosiaalisesti kestävä Suomi 2020. Sosiaali- ja terveystalouden strategia. Helsinki: Sosiaali- ja terveystalouden ministeriön julkaisuja 2011:1.
- Stortinget (2015) The Storting has made the unanimous decision to pull the Government Pension Fund Global (GPF) out of coal. <https://www.stortinget.no/en/In-English/About-the-Storting/News-archive/Front-page-news/2014-2015/hj9>. Luettu 5.8.2015.
- SVT (2015) Suomen virallinen tilasto: Kansantalouden tilinpito. Helsinki: Tilastokeskus. http://www.stat.fi/til/vtp/2014/vtp_2014_2015-03-02_tie_001_fi.html. Luettu 14.8.2015.
- Särkelä, Riitta & Siltaniemi, Aki & Rouvinen-Wilenius, Päivi ym. (toim.) (2014) Hyvinvointitalous. Hki: Soste.
- Tafor, Princewill Che (2014) Health Care Financing through Micro Insurance in Cameroon. A Prelude to Universalism. *Jyväskylä studies in education, psychology and social research* 509. University of Jyväskylä.
- Teittinen, Paavo (2015) Sijoittajat varautuvat ilmastonmuutoksen riskeihin. *Helsingin Sanomat* 18.2.2015.
- Tela (2014) Työeläkevakuuttajien vastuulliseen sijoittamiseen liittyviä näkökohtia. Muistio 22.1. http://www.tela.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/tela/embeds/telawwwstructure/16402_Työeläkevakuuttajien_vastuulliseen_sijoittamiseen_liittyvia_nakokohtia_22012014.pdf. Luettu 30.12.2015.
- Tela (2015) Työeläkevakuuttajat ja vastuullinen sijoittaminen. <http://www.tela.fi/ve-roparatiisi>. Luettu 30.12.2015.
- Telkki, Henri (2014) Eläkkeitä muiden maiden verorahoilla? Suomalainen työeläkesijoittaminen ja vastuullinen veronmaksu. *Finnwatch* 4/2014. http://finnwatch.org/images/elke_postfinal.pdf. Luettu 13.10.2015.
- Vanne, Reijo (2014) Eläkerahastoja ei kannata purkaa. *Peruste* (1), 67–72.
- Vidlund, Mika (2009) Ruotsin eläkejärjestelmä. Helsinki: Eläketurvakeskus. <http://www.etk.fi/fi/service/ruotsi/514/ruotsi>. Luettu 16.10.2015.
- VNK (2013) Valtioneuvoston tulevaisuusselonteko: kestäväällä kasvulla hyvinvointia. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 18/2013.